

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОРІДНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ У ТВОРАХ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА

Огаренко Т. А.

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка

вул. Шевченка, 1, Кропивницький, Україна

orcid.org/0000-0002-8400-1670

tetogarenko@gmail.com

Ключові слова: *ускладнені конструкції, однорідні члени речення, підмет, присудок, структурні особливості, семантичні особливості, стилістична роль.*

У статті проаналізовано твори видатного українського письменника Григора Тютюнника. Виокремлено конструкції з однорідними головними компонентами, проаналізовано їхні структурні, семантичні особливості, визначено стилістичну роль цих мовних одиниць.

Зазначено, що вивчення мови творів письменників становить інтерес для дослідників, оскільки уможливує визначення своєрідних рис творчості, визначення ролі того чи того автора в розвитку літературної мови українського народу. Характеристика ідіостилію письменника значною мірою здійснюється на основі аналізу мовних особливостей текстів.

Синтаксичний рівень, як відомо, виступає найвищою ланкою функціонування мовних одиниць, тому вивчення саме синтаксичних одиниць у творах актуальне й важливе для комплексного аналізу мовностилістичних особливостей текстів творів українських письменників.

З'ясування особливостей уживання однорідних членів речення (а саме головних компонентів) у творах Григора Тютюнника дозволить досягнути глибини його світовідчуття, що сприятиме кращому розумінню творчості митця. Це й актуалізує вибір тематичного напрямку пропонованої статті.

Аналіз текстів оповідань Григора Тютюнника засвідчив, що письменник непродуктивно вживає речення з однорідними підметами. Зазвичай такі компоненти функціонують у двоскладних реченнях. Досить часто однорідні підмети поширені, мають при собі інші ускладнювальні компоненти.

Визначено, що переважно однорідні підмети мають традиційне морфологічне вираження – іменникове. Простежується також однотипність зв'язку однорідних компонентів-підметів у творах Григора Тютюнника: зазвичай вони поєднані сполучниковим єднальним зв'язком.

Виявлено, що в текстах автора продуктивно вживаються речення з однорідними присудками, вираженими найчастіше дієсловами у формі минулого часу. Доведено, що синтаксичні конструкції з однорідними компонентами виконують важливу стилістичну функцію: підмети уможливають одночасний показ декількох активних діячів, які беруть участь у розгортанні подій, у такий спосіб надаючи щільності й насиченості розповіді. Однорідні присудки створюють враження динамічності й напруги, надають оповіді яскравої емоційності. За своєю суттю саме дієслово є одним з основних засобів відтворення динаміки. Накопичення синонімічних однорідних присудків і уособлює в собі цю стрімкість та емоційність дії.

STRUCTURAL-SEMANTIC FEATURES HOMOGENEOUS SENTENCE MEMBERS IN THE WORKS OF HRYHORIY TYUTYUNNYK

Oharienko T. A.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Ukrainian Language
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
Shevchenka str., 1, Kropyvnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8400-1670
tetogarenko@gmail.com*

Key words: *complicated constructions, homogeneous members of a sentence, subject, predicate, structural features, semantic features, stylistic role.*

The article analyzes the works of the famous Ukrainian writer Hryhoriy Tyutyunnyk. Constructions with homogeneous main components are singled out, their structural and semantic features are analyzed, the stylistic role of these language units is determined.

It is noted that the study of the language of writer's works is of interest to researchers, as it allows to determine the peculiar features of creativity, to determine the role of an author in the development of the literary language of the Ukrainian people. Characterization of the writer's idiosyncrasy is largely based on the analysis of linguistic features of texts.

The syntactic level is known to be the highest link in the functioning of language units, so the study of syntactic units in works is relevant and important for a comprehensive analysis of linguistic and stylistic features of texts of works by Ukrainian writers.

Finding out the peculiarities of the use of homogeneous members of the sentence (namely the main components) in the works of Hryhoriy Tyutyunnyk will allow to understand the depth of his worldview, which will contribute to a better understanding of the artist's work. These peculiarities actualize the choice of thematic direction of the proposed article.

Analysis of the texts of Hryhor Tyutyunnyk's stories showed that the writer unproductively uses sentences with homogeneous subjects. Usually such components function in double sentences. Quite often homogeneous subjects are widespread, have other complicating components.

It is determined that mostly homogeneous subjects have a traditional morphological expression – noun. There is also a similarity of connection of homogeneous components-subjects in the works of Grigor Tyutyunnyk: they are usually connected by a connecting connection.

It is revealed that in the author's texts sentences with homogeneous predicates, most often expressed by verbs in the past tense, are used productively.

It is proved that syntactic constructions with homogeneous components perform an important stylistic function: the subjects allow the simultaneous display of several active actors involved in the unfolding of events, thus giving the density and richness of the story. Homogeneous predicates create the impression of dynamism and tension, give the story a bright emotionality. In essence, the verb itself is one of the main means of reproducing the dynamics. The accumulation of synonymous homogeneous predicates embodies this rapidity and emotionality of action.

Постановка проблеми. Дослідження мови творів конкретних письменників у плані виявлення їхнього індивідуального стилю є одним з актуальних завдань сучасного мовознавства. Звернення дослідників до нього зумовлене осмисленням внеску письменника в розвиток української мови, через мову привертається увага до світоглядних позицій. Індивідуальний стиль письменника в мовному аспекті трактується як індивідуально-творчий вияв народної мови.

Дослідження простого ускладненого речення з однорідними членами та їхньої стилістичної маркованості в оповіданнях Григора Тютюнника становить одну з актуальних проблем сучасного мовознавства. Речення з однорідними членами виконують важливі комунікативні функції. Вони

виконують важливі комунікативні функції. Вони

забезпечують оптимальне сприймання тексту реципієнтом, лінійно організуючи мовлення; формують картину світу, передаючи співвідношення між явищами дійсності – одночасність та одноактність дій; протиставлення тощо. Текстуальна сторона дослідження визначає ще більшу його актуальність, адже народні оповідання Григора Тютюнника отримали свою популярність серед читачів саме завдяки вишуканим влучним синтаксичним побудовам, зокрема простим ускладненим реченням з однорідними членами.

Питання граматики ускладнених простих речень, зокрема з однорідними членами речення, на різних теоретичних засадах досліджували І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська [1], А.П. Загнітко [2], Л.О. Кадомцева [3], І.К. Кучеренко [4], А.К. Мойсієнко [5] й інші. Дослідження художньої функції однорідних членів речення у творах Г. Тютюнника можна знайти в працях Н.М. Поліщук [6].

Мета розвідки – визначити й схарактеризувати структурно-семантичні особливості синтаксичних одиниць з однорідними головними членами в оповіданнях Григора Тютюнника.

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

1) виокремити в текстах творів Григора Тютюнника речення з однорідними головними компонентами;

2) проаналізувати визначені конструкції з погляду структури й семантики.

Об'єкт дослідження – мова творів Григора Тютюнника.

Предметом дослідження є структурні, семантичні особливості однорідних головних членів у синтаксичних конструкціях, ужитих у творах Григора Тютюнника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Просте ускладнене речення – синтаксична конструкція, в якій наявні однорідні або відокремлені члени речення, а також вставні й вставлені компоненти, звертання. Ускладнювальна частина – це засіб виокремлення важливих у смисловому й стилістичному відношенні компонентів речення. Речення з однорідними й відокремленими членами становлять центральну ланку ускладнених конструкцій.

Однорідними називаються члени речення, які тотожні за своєю семантико-синтаксичною функцією: пояснюють один і той же член речення та виконують однакову синтаксичну функцію.

Однорідні члени речення є структурною організацією будь-якого функціонального стилю. У художньому стилі вони мають особливе навантаження, є експресивними засобами на синтаксичному рівні мови. Насичення речення однорідними членами сприяє виразності, сильніше впливає

на емоції та розум читача, додає ритмічності чи навіть музикальності поетичному чи прозовому тексту. Особливого значення набувають однорідні головні члени речення.

Ускладнені речення з однорідними підметами в оповіданнях Григора Тютюнника вживаються нечасто. Можна виокремити однорідні головні члени у двоскладних реченнях. Наприклад, однорідні підмети, які створюють повноцінну реальну зорову картину: *В них плавало сіно і руді акацієві млиночки* [7, с. 72]; *Трава і листя на кущах запахли терпкою прохолодою* [7, с. 96]; *Разом з юшечкою з гирунчика випала синя картоплина і дві галушечки долівчаного кольору* [7, с. 109]; *Перед лінійкою залишилися тільки замполіт, воєнрук Вітковський і директор* [7, с. 122]; *Будуть лише дніпрові кручі та тихий гомін хвилі з берегом за кручами* [7, с. 131]. Досить часто однорідні підмети поширені, мають при собі інші ускладнювальні компоненти, як-от: *Потім будуть озерця й озерчата, порослі лепехою* [7, с. 125]; *Попереду з прозорої імлі виступило містечко: невисока пожежна каланча з грибок снігу на гострому дашку, кілька цегляних будинків між голими загніждженими осоками, а далі хати й хати – рівні й перехняблені, під соломою і черепицею, як у селі* [7, с. 115].

Однорідні підмети ускладнюють не тільки самостійні синтаксичні конструкції, а й предикативні частини складних одиниць, наприклад: *А це й не страховисько ніяке, а миша в траві крадеться до зернини вареної пшениці, що Данило вранці, по рибу йдучи, загубив із торби* [7, с. 52]; *Вдень соми-вусачі в корчакуватому гіллі сплять, уночі вайлуваті лящукі та дужі, як воли, корони поміж тим гіллям нишпорять, смакуючи варене зерно, що його дід на дно сипле для принади* [7, с. 60]; *Піджачок сіренький у смужку, хустка, чоботи, спідниця – все старе, а кошик новий, жовтий, з рогозу* [7, с. 84]; *Він завжди наскакує зненацька, так що на якусь мить усі отетеріли – і ремісники, й майстри* [7, с. 117].

Переважно однорідні підмети мають традиційне морфологічне вираження – іменникове. Така закономірність типова для української мови й пов'язана зі специфікою функції підмета – називати предмет, який виступає діячем. Простежується також однотипність зв'язку однорідних компонентів-підметів у творах Григора Тютюнника: зазвичай вони поєднані сполучниковим єднальним зв'язком.

Синтаксичні конструкції з однорідними підметами виконують важливу стилістичну функцію: уможливають одночасний показ декількох активних діячів, які беруть участь у розгортанні подій, у такий спосіб роз'яснюючи, поширюючи картину, надаючи щільності й насиченості розповіді.

В оповіданнях Григора Тютюнника продуктивніше вживаються речення з однорідними головними членами – присудками. Найчастіше вони функціонують у простих двоскладних реченнях, ускладнені одним сурядним рядом однотипних простих дієслівних присудків. Наприклад: *Тоді Кузька щупилась, присідає на лапках і зводить угору на Данила винуваті очі* [7, с. 42]; *Налякане гайвороння хльоскає крильми, злітає вгору і свариться на Кузьку: – Кр-р... Кр-р...* [7, с. 47]; *Старий покуриє біля порога, покашляє, побурмотів щось сам собі й пішов спати* [7, с. 50]; *Суха гілочка одломилася, падала на землю і чіплялася за живе ще гілля* [7, с. 51]; *Данило нагрів його ще раз, тоді швидко вихопив із жару щипцями і вкинув у кухоль з водою* [7, с. 56]; *А ліс прощально шумить йому услід і ронить пожовкле листя під ноги* [7, с. 58]; *Постое Арсен трохи над кручею, погомонить з рибалками та й покашляє далі* [7, с. 60].

Простежується певна закономірність у морфологічній формі однорідних присудків: переважно це дієслова у формі минулого часу, як-от: *Сіла, учепилась кігтями в лантушину й теж задрімала під дощем* [7, с. 63]; *Лисиця задріботіла передніми лапами, замолотила хвостом по землі й лягла* [7, с. 66]; *Але Макар поклав терпуг, висякався і знову заходився натирати гуму* [7, с. 75]; *Потім підвівся і потихеньку поліз у річку* [7, с. 98]. Рідше вживані форми теперішнього й майбутнього часів, наприклад: *Олесь нахилиється, крекче, мружить око* [7, с. 100]; *Потому онучі обмерзнуть, залубніють і вже не розмотаються аж до міста* [7, с. 110]. Цікавим є вживання звуконаслідувальних форм у ролі однорідних присудків: *А клямка у мене перед носом стриб-стриб, клац-клац, а сніг у щілини шпак-шпак...* [7, с. 76].

Подібно до однорідних підметів, ряди однорідних присудків переважно поширені, кожен однорідний головний член має при собі залежні компоненти, наприклад: *Присяде навпочіпки і водить пальцем туди, сюди* [7, с. 100]; *Ні Данила, ні баби Оксьонії Кузька не займає, тільки бігає навколо них та вищить* [7, с. 45]; *За зиму сторожка-хатка об однім віконці й під соломою постаріла, дужче вгрузла в землю, стоїть під самісінькою горою серед грушевого та черемхового цвіту, як вулик* [7, с. 43]; *Дістає з-під ліжка в'язку всякого ганчір'я, бере молоток та ящик із червоними від іржі цвяхами й виходить надвір* [7, с. 44].

Таким чином, дослідження мови Григора Тютюнника показало, що він вміло, свідомо, кожного разу з конкретною стилістичною метою використовує речення, ускладнені однорідними членами, створюючи на принципах однорідності стилістичні фігури ампліфікації, градації, повтору й інші.

Найбільша частотність вживання письменно ускладнених речень з однорідними присудками свідчить про те, що автор розкриває характери своїх персонажів через їхні вчинки, через дію. Однорідні присудки створюють враження динамічності й напруги, надають оповіді яскравої емоційності. За своєю суттю саме дієслово є одним з основних засобів відтворення динаміки. Накопичення синонімічних однорідних присудків й уособлює в собі цю стрімкість та емоційність дії.

Висновки й перспективи подальших розробок. Григор Тютюнник – оригінальний письменник, перу якого належать неперевершені зразки літературного мистецтва. Досконале володіння рідною мовою, удале використання синтаксичних конструкцій з однорідними компонентами уможливили створення автором високохудожніх текстів. Проведене дослідження відкриває нові перспективи вивчення функціонування синтаксичних одиниць у художньому дискурсі Григора Тютюнника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речень. Київ, 1983. 207 с.
2. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: синтаксис. Донецьк, 2001. 662 с.
3. Кадомцева Л.О. Ускладнення структури простого речення (синтаксис, семантика, функції) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Київ, 1992. 32 с.
4. Кучеренко І. К. Логіко-синтаксична природа речень з однорідними членами. *Мовознавство*. 1976. № 4. С. 29–37.
5. Мойсієнко А.К. Сучасна українська мова. Синтаксис простого ускладненого речення : навчальний посібник. Київ, 2009. 207 с.
6. Поліщук Н.М. Художня функція однорідних членів речення в творах Григора Тютюнника. *Проблеми творчої спадщини Гр. Тютюнника* : тези доповідей науково-практичної конференції. Луганськ, 1991. С. 31–32.
7. Тютюнник Г.М. Степова казка: Казки, оповідання, повісті. 2-е вид. Київ, 1993. 310 с.

REFERENCES

1. Vykhovanets, I. R., Gorodenskaya, K.G., Rusanyvskyy, V.M. (1983). Semantic-syntactic structure of sentences [Semantyko-syntaksychna struktura rechen]. Kyiv, 207 p.
2. Zagnitko, A. (2001). Theoretical grammar of the Ukrainian language: syntax. [Teoretychna hramatyka ukraiyinskoyi movy: syntaksys]. Donets'k, 662 p.
3. Kadomtseva, L.O. (1992). Complications of the structure of a simple sentence (syntax, semantics, functions) [Uskladnennya struktury prostoho

- rechennya (syntaksys, semantyka, funktsiyi): Extended abstract of Doctor's thesis : 10.02.01]. Kyiv, 32 p.
4. Kucherenko, I. K. (1976). Logical and syntactic nature of sentences with homogeneous members [Lohiko-syntaksychna pryroda rechen z odnoridnymy chlenamy]. *Movoznavstvo*, №4., P. 29–37.]
 5. Moisienko, A.K. (2009). Modern Ukrainian language. Syntax of a simple complex sentence: textbook way [Suchasna ukrayinska mova. Syntaksys prostoho uskladnenoho rechennya: navch. posib.]. Kyiv, 207 p.]
 6. Polishchuk, N.M. (1991). The artistic function of homogeneous members of the sentence in the works of Hryhoriy Tyutyunnik [Khudozhnya funktsiya odnoridnykh chleniv rechennya v tvorakh Hryhora Tyutyunnyka]. *Tezy dopovidey naukovopraktychnoyi konferentsiyi "Problemy tvorchoyi spadshchyny Hr. Tyutyunnyka"*. Luhans'k, P. 31–32.
 7. Tyutyunnyk, H.M. (1993). Steppe fairy tale: Fairy tales, stories, novels [Stepova kazka: Kazky, opovidannya, povisti: 2-e vyd.]. Kyiv, 310 p.